

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ, ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Єлісєєва О. Г.

студентка 3 курсу за спеціальністю 081 «Право»

Фаховий коледж

Міжнародного гуманітарного університету

м. Одеса, Україна

Згама А. О.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри державно-правових дисциплін

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Захист прав людини є основою демократичного суспільства, особливо в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Запровадження воєнного стану в Україні виявило низку правових проблем у сфері забезпечення прав людини, що й зумовило активізацію практики самозахисту прав громадянами та підкреслило необхідність державних гарантій рівного доступу до механізмів правового захисту. Якщо національні механізми не забезпечують належного захисту, особа має право звернутися до міжнародних правозахисних інституцій, що, у свою чергу, вимагає попереднього вичерпання всіх національних засобів правового захисту. Тому, як ніколи, є актуальним питання забезпечення балансу між гарантіями національної безпеки та дотриманням основоположних прав людини. Адже в умовах воєнного стану зростають ризики зловживання владою, обмеження громадянських прав та порушення міжнародних стандартів. Вивчення цієї проблематики сприятиме вдосконаленню механізмів захисту прав людини та посиленню відповідальності держави за їх дотримання.

Однією з головних проблем є збільшення повноважень військових та, водночас, зменшення прав громадян, що може призвести до порушення немайнових прав останніх. Така ситуація спричиняє ризики зловживання владою, і як наслідок, зростання недовіри до державних інституцій та загострення суспільно-політичної ситуації. У цьому контексті важливе значення має положення статті 64 Конституції України, яке визначає обмеження прав людини під час воєнного стану, проте наголошує на необхідності дотримання основоположних прав [1]. Також важливо, щоб держава дотримувалась своїх зобов'язань відповідно до Конституції

України, законів України, міжнародних договорів, ратифікованих Верховною Радою України, та інших нормативно-правових актів.

Міжнародні механізми захисту прав людини, такі як Женевські конвенції та додаткові протоколи до них, відіграють важливу роль у гарантуванні дотримання прав людини під час збройного конфлікту. Зокрема, Міжнародний комітет Червоного Хреста здійснює моніторинг умов утримання осіб, що перебувають під владою військових структур, а також забезпечує захист цивільного населення від порушень міжнародного гуманітарного права [2, с. 20]. Від так, Україна має неухильно дотримуватися міжнародних норм щодо захисту прав людини, зокрема, Женевських конвенцій про захист жертв війни та додаткових протоколів до них. Зазначені міжнародні стандарти визначають правила поведінки з полоненими, забезпечення захисту цивільного населення від насильства і злочинів проти людяності [3, с. 84].

Сучасні реалії засвідчують, що механізм захисту прав людини потребує змін. Насамперед слід звернути увагу та зменшити формальність процедур розгляду скарг, наданих громадянами щодо порушення їхніх прав і свобод, обмеження яких є неприпустимими; по-друге – вдосконалити механізм надання безоплатної юридичної допомоги в рамках правозахисної діяльності; по-третє – забезпечити безоплатне надання інформаційно-роз'яснювальних та психологічних послуг в умовах воєнного стану.

Введення воєнного стану зумовлює серйозні обмеження прав і свобод людей. Зазначена обставина дає можливість державі застосовувати надзвичайні заходи для гарантування національної безпеки, що нерідко супроводжується порушенням прав людини, серед яких: обмеження свободи руху, обмеження прав на власність та підприємницьку діяльність; обмеження свободи слова та особистої недоторканості; обмеження права на приватне життя; обмеження прав мігрантів і біженців тощо [1]. Такі порушення наголошують на важливості захисту прав людини незалежно від обставин, на потребі міжнародної співпраці задля забезпечення дотримання міжнародних стандартів прав людини.

Отже, можемо виокремити такі моменти, на які варто звернути увагу у вирішенні питання порушення прав: дотримання рівноваги між захистом національної безпеки та гарантуванням прав та свобод громадян – один з основних викликів полягає в забезпеченні ефективного захисту національної безпеки, не допускаючи при цьому невинуватого обмеження прав і свобод громадян; відповідність міжнародним стандартам прав людини – умови воєнного стану здатні спричинити порушення міжнародних стандартів прав людини, зокрема, щодо права на життя, свободу думки, совісті та віросповідання, свободу слова та інформації, права на справедливий судовий процес, права на недискримінацію та інші; ризики зловживання повноваженнями – умови воєнного стану можуть стати причиною для зловживання владою та порушення прав людини; прозорість та підзвітність влади – умови воєнного стану можуть призвести до

зменшення прозорості та підзвітності влади перед громадянами, що створює загрозу порушення прав людини та розвитку корупції [4, с. 30].

З огляду на виявлені проблеми, актуальними вважаємо наступні заходи щодо вдосконалення механізмів захисту прав людини:

- спрощення процедур розгляду скарг громадян щодо порушення їхніх прав та створення спеціалізованих органів моніторингу порушень прав людини в умовах воєнного стану;

- забезпечення доступу до безоплатної правової допомоги, включаючи надання правових консультацій та представництва у судових інстанціях;

- посилення парламентського та громадського контролю за діяльністю військових і правоохоронних органів з метою запобігання зловживанням владою та порушенням прав людини;

- розширення міжнародної співпраці шляхом активної взаємодії з правозахисними організаціями та моніторинговими місіями для забезпечення дотримання міжнародних стандартів;

- запровадження механізму компенсації для осіб, чії права були порушені, що дозволить забезпечити відновлення порушених прав та відшкодування завданої шкоди.

Отже, забезпечення прав людини в умовах воєнного стану є одним із найважливіших завдань демократичної держави. Баланс між гарантуванням національної безпеки та дотриманням прав і свобод громадян є ключовим викликом для правової системи України. Важливим напрямом є вдосконалення національних механізмів правового захисту, підвищення ефективності судового контролю, а також посилення співпраці з міжнародними організаціями. З огляду на сучасні виклики, забезпечення прозорості державного управління та запобігання порушенням прав людини є необхідною передумовою для розвитку правової держави та зміцнення демократичних інститутів.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Ст..68. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>

2. Назарчук О. Захист прав людини: сучасний стан та проблеми реалізації. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. № 2 (30). С. 19–23. URL : dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/47670/1/Назарчук.PDF

3. Дерій О.В., Кондратюк А.В., Костенко Р.С. Щодо проблематики захисту прав людини та можливих наслідків їх порушення в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий літературний журнал*. 2024. № 1. С. 83–85. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/15>

4. Лобко В. Захист національної безпеки як підстава для обмеження прав фізичних та юридичних осіб в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 1. С. 29–34. URL : <https://doi.org/10.32782/39221426>